

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE *BÖYLE, ŞÖYLE, EYLE / ÖYLE* SÖZLERİNİN KULLANIMLARI ÜZERİNE

Yrd. Doç. Dr. Yeter TORUN

Çukurova üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ylorun@cu.edu.tr

ÖZET: Dilde sözlük birimi olarak tek başına bir kavrama karşılık olmayan sözler kullanıldığı bağlam içinde bir değer kazanır. Söylem içinde belli işlevler yüklenen bu sözlere sözceleme belirleyicileri veya söylemsel ögeler denilmektedir. *Böyle, şöyle* ve *öyle* sözleri de bu türden sözlerdir. Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde *böyle, şöyle* ve *eyle / öyle* sözlerinin farklı kullanım özellikleri üzerinde duruldu. İncelemede *böyle, şöyle, eyle / öyle* sözleri *ki*'li birleşik cümledeki kullanımları, metin bağlamında gönderim değeri, anlam bakımından birbirinin yerine kullanılabilmeleri ve oluşturdukları kalıp yapılar açısından değerlendirildi.

Anahtar Sözcükler: Eski Anadolu Türkçesi, sözceleme belirleyicileri, cümle, gönderim

USAGE OF *BÖYLE, ŞÖYLE, EYLE / ÖYLE* WORDS IN OLD ANATOLIAN TURKISH

ABSTRACT: As a stand-alone language, lexem is used in the context of non-words, a value that corresponds to the grip. Discourse in certain functions that are called the enunciation determinants or discursive elements of words. Also, let the words of this kind of living words *böyle, şöyle*, and *öyle*. This study follows the Old Anatolian Turkish texts, and focused on the operation of the different words such as *böyle, şöyle* ve *eyle / öyle*. In this study, *böyle, şöyle, eyle / öyle* words are evaluated in use of sentences with “ki” in the context of their use, and can be used interchangeably in the text and also the value of the references were evaluated in terms of forms.

Keywords: Old Anatolian Turkish, enunciation determinants, sentence, reference

1. Dilde bazı sözler tek başına kullanıldığı takdirde zihinde belli bir kavramı karşılamazlar. Zamirler, bazı sıfatlar, zarflar bu türden sözlerdir. Dilde tek başına bir kavrama karşılık olmayan sözler kullanıldığı bağlam içinde bir değer kazanır. Söylem içinde belli işlevler kazanan bu tür sözlere sözceleme belirleyicileri veya söylemsel ögeler denilmektedir (Günay, 2002: 16; Vardar, 1998: 189). *Böyle, şöyle, öyle* sözleri de metin bağlamında sözceleme belirleyicisi olarak kullanılan sözlere aittir. Biz bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde *böyle, şöyle, öyle* sözlerinin farklı kullanım özellikleri üzerinde durduk.

Eski Anadolu Türkçesine ilişkin çalışmalarda genel olarak *böyle, şöyle* ve *eyle / öyle* sözleri tarz zarfı olarak değerlendirilmiştir. Türkiye Türkçesinde *böyle, şöyle*

ve *öyle* sözleri metin bağlamında çoğunlukla sıfat ve zarf olarak kullanılmaktadır. Türkçe Sözlük'te *böyle*'nin sıfat ve zarf; *şöyle*'nin zarf; *öyle*'nin sıfat, zarf ve ünlem olarak kullanıldığı, bu sözlerin türevlerinin de daha çok zarf olarak kullanıldığı görülmektedir (TS, 2005). Çalışmamızın kapsamını, bu sözlerin Eski Anadolu Türkçesi metinlerindeki kullanımlarıyla sınırlandırdığımız için bu sözlerin Türkiye Türkçesindeki kullanımlarına değinmedik.

Genellikle Eski Anadolu Türkçesi dönemine ilişkin çalışmalarda bu sözlerin yalın kullanımlarının suret zarfı, nasıllık-nicelik zarfı, tarz zarfı başlıkları altında; *ki* ve *kim* bağlacıyla oluşan *eyle ki / kim*, *şöyle ki / kim* ve *eyle olsa* yapılarının bağlaç veya edatlar içinde ele alındığını görmekteyiz (Hacıeminoğlu, 1992; Timurtaş, 1994: 97-98, 102; Ergin, 1997: 456; MNT-Korkmaz, 1973: 153; Özkan, 2009: 126, 129; Tiken, 2004: 69-70).

Çalışmamızda bu sözleri metin bağlamında farklı açılardan ele alma konusunda metin örgüsünü ve metinler arası tutarlılık ve bağdaşıklık ilkesini daha iyi yansıtması bakımından örnekleri mensur metinlerden seçtik. Bu doğrultuda çalışmamızın örneklemini Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait beş mensur eserden elde ettiğimiz verilere dayandırdık. *Böyle*, *şöyle*, *eyle / öyle* sözlerini, *ki / kim*'li birleşik cümlelerdeki kullanımları, metin bağlamında gönderim değeri, anlam bakımından birbirinin yerine kullanılabilme durumu ve bu sözlerle oluşturulan kalıp yapılar açısından ele aldık.

2. *Ki / kim*'li birleşik cümlelerdeki kullanımları açısından

İncelediğimiz metinlerde *böyle*, *şöyle* ve *eyle / öyle* sözlerinin yapı olarak *ki / kim*'li birleşik cümlelerdeki sık kullanımı dikkati çekmektedir. Bu sık kullanımdan hareketle bu sözlerin *ki / kim*'li birleşik cümlelerdeki kullanımlarını ayrıca değerlendirme gereği ortaya çıkmıştır. *Ki / kim*'li birleşik cümlelerde bu sözler çoğunlukla *böyle / şöyle / eyle / öyle* + yüklem + *ki / kim* yapısı içinde *ki / kim*'den önceki yüklem zarfı işleviyle kullanılmıştır. Bu sözler aynı zaman isim işleviyle bu cümle tipi içinde ana cümlenin yüklemine de oluşturabilmektedir. Bu cümle tipi içinde de söylem belirleyici bir unsur olarak bu sözlerin gönderim işlevi kendini göstermektedir. Bu sözlerin gönderim işlevi ayrıca değerlendirildiği için burada gönderim konusu üzerinde durmadık.

2.1. *Böyle*'nin *ki / kim*'li birleşik cümledeki kullanımı

Böyle sözü çok az örnekte *ki / kim*'li birleşik cümlede zarf işleviyle kullanılmıştır. Bu kullanımlarda da *böyle* sözü, *şöyle* veya *öyle* anlamını vermektedir:

Girü pes ol rahib kağıd yazup Endriyye'de Ahmet'e gönderdi. Pes okıdılar, böyle yazmış kim: "Ya Ayamuson! Sen n'oldun kim Mesih dinünden döndün, bir adı sanı belürsüz kişiye peygamber diyü ana uydun." didiler. (SN-II, 51).

Böyle anlarım *ki*, eğer Padişah bizi karşılayup ve derbendleri kesecek olursa biz cümlemiz bu kırların içinde elsiz ve ayaksız kötürüm olup kalırız (GSMBMH, 11).

Azrail aydur: Mere Delü Dumrul Allah Taalanun emri böyle oldı kim Delü Dumrul canı yerine can bulsun, anun canı azad olsun didi (DK, 180).

2.2. Şöyle'nin ki / kim'li birleşik cümledeki kullanımı

Şöyle sözü bir gönderim ve açıklama ögesi olarak bu cümle tipi içinde sıkça kullanılmıştır. Şöyle sözünün özellikle bu yapı içinde kullanılmasının temel nedenlerinden biri anlatıma abartı ve aşırılık katmaktır. Aşağıdaki örneklerde bu yapı içinde şöyle sözü anlatımı daha abartılı hâle getirmiştir:

Depegöz de bildi kim Basat deri içindedür, aydur: Ay sakar koç menüm nireden helak olaçağum bildün, şöyle çalayım seni mağara divarına kim kuyruğun mağarayı yağlasun didi (DK, 212).

Derya yüzünü gemiler ile mâlâmâl edüp şöyle zabt eylemişim ki, bir sinek geçmek mümkün değildir (GSMBMH, 40).

Div bu sözleri hatırına alıp revane oldı. Çun dindar katına irdi, dindar heybeti divi şöyle hayrete bıraktı kim hergiz söylemege mecali kalmadı (MNT, 229).

2.3. Eyle / öyle'nin ki / kim'li birleşik cümledeki kullanımı

Eyle / öyle sözü de şöyle gibi bu yapı içinde, gönderim işlevi dışında, daha çok anlatımda abartıyı sağlamak için kullanılmıştır:

Amma Poravadi halkı anlara öyle urdılar topu tüfengi ki, başları korkusuna düşüp sığınacak yer bulamadılar (GSMBMH, 54).

Pay Püre Big aydur: Delü ne kadar mal istedi? Dede aydur: Yarımasun yarçımasun, Delü Karçar eyle mal istedi ki hiç bitmesün didi. (DK, 127).

Anı gördi, nesne kayısı kalmadı. Eyle kaçdı ki tozu dahı görünmedi (MNT, 265).

3. Metin bağlamında gönderim değeri açısından

Gönderim, dil bilimi çalışmalarının metin dil bilimi alanında ele alınan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dil bilimi ile ilgili kaynaklarda bir metinde metinselliği sağlamak için metin-içi tutarlılık ve bağdaşıklık ilkesinden söz edilmekte; metindeki tutarlılık ve bağdaşıklığın cümleler arasındaki gönderim unsurları ile sağlandığı belirtilmekte; gönderim unsuru olarak kişi zamirlerinden, iyelik eklerinden, işaret sıfatları ve zarflardan yararlandığı ifade edilmekte; gönderim unsurlarının metin bağlamında önceki ya da sonraki bilgiye gönderimde bulunma durumuna göre *art gönderim* ve *ön gönderim* terimlerinden söz edilmektedir (Toklu, 2003: 124-130; Günay, 2002: 30). *Art gönderim* ve *ön gönderim* dışında, yapılan bazı çalışmalarda *dış gönderim* terimine de yer verildiği görülmekte, bu gönderim türünde gönderim unsurunun dinleyicinin görebildiği nesne ya da kişilerin yerine kullanıldığı belirtilmektedir (Öner, 2007: 9). Ayrıca kaynaklarda *bir metinde bir dilsel birimin başka bir dilsel birimle yer değiştirmesi* şeklinde tanımlanan *değiştirim* konusu çerçevesinde *böyle*, *öyle* sözleri *değiştirim* unsuru olarak da ele alınmıştır (Toklu, 2003: 129; Subaşı, 1995: 63). *Böyle*, *şöyle* ve *eyle / öyle* sözleri birer *değiştirim* unsuru olarak

değerlendirilse bile önceki ya da sonraki bilgiye gönderimde bulunma işlevini de korumaktadır. Bu noktadan hareketle biz de çalışmamızın bu bölümünde temelde işaret zamirlerine dayanan bir kalıp yapı olarak *böyle*, *şöyle*, *eyle* / *öyle* sözlerini metin bağlamında gönderim değeri açısından ele aldık. Bu sözler metin bağlamında önceki bilgiye gönderimde bulunuyorsa art gönderim, sonraki bilgiye gönderimde bulunuyorsa ön gönderim başlığı altında değerlendirildi. Bunların dışında *böyle*, *şöyle* *eyle* / *öyle* sözlerinin *durumsal belirleyici* (Günay, 2002: 30) olduğu kullanımlar ise içinde bulunulan duruma gönderim başlığı altında incelendi. Örneklerde gönderimde bulunulan cümle ya da cümleler topluluğu koyu gösterildi.

3.1. Gönderim değeri açısından *böyle*'nin kullanımları

3.1.1. Art gönderim ifade edenler

Aşağıdaki örneklerde *böyle* sözü metin bağlamında daha önceden verilen bilgilere gönderim için kullanılmıştır:

(...) siz öteden yürüyesiz ve biz dahi berüden Düzme ile çıkup dahi nice yüzden hileler edüp il ve memleketi Osmanoğlu'nun elinden alup zabt edüp k'el-evvel sizinle geçünelüm deyü nâmeler yazup göndermiş idi, ve Ungurus Kırallı'na dahi böyle bir nâmesi varmış idi (GSMBMH, 39).

(...) şeriki ana inkar eylese, andan karavaş cinayet eylese cinayetün erş-i nısfını münkir ödeye dakı bir nısfı mevkuf ola (...) didüğü, yani Ebu Hanife böyle dir. (NHT, 49).

(...) kalkubanı yiründen örü turgıl, yigitlerün ohşagıl boyuna algıl, oğluna uğragıl, yanuna alup ava çıkıl, kuş uçurup av avlayup oğlunu ohlayup öldüre görgil, eger böyle öldürmezisen bir türlü dahi öldürmezsin bellü bilgil didiler (DK, 84).

3.1.2. Ön gönderim ifade edenler

Böyle sözü çoğunlukla art gönderim için kullanılmıştır. Ancak sınırlı sayıdaki örnekte ön gönderim için de kullanılmıştır. Bu örneklerde de *böyle*, *şöyle* veya *öyle* anlamını vermektedir:

Dedem Korkut boy boyladı soy soyladı, bu Oğuz-nameyi düzdi, koşdı böyle didi. Anlar dahi bu dünyaya geldi kiçdi / Kavran kibi kondı köçdi / Anları dahi ecel aldı yir gizledi / Fani dünya yine kaldı / Gelimli gidimli dünya / Son uçı ölümlü dünya (DK, 94, 176).

Girü pes ol rahib kağıd yazup Endriyye'de Ahmet'e gönderdi. Pes okadılar, böyle yazmış kim: "Ya Ayamuson! Sen n'oldun kim Mesih dinünden döndün, bir adı sanı belürsüz kişiye peygamber diyü ana uydun." didiler. (SN-II, 51).

Böyle anlarım ki, eğer Padişah bizi karşılayup ve derbendleri kesecek olursa biz cümlemiz bu kırların içinde elsiz ve ayaksız kötürüm olup kalırız (GSMBMH, 11).

3.1.3. İçinde bulunulan duruma gönderim

Aşağıdaki örneklerde *böyle* sözü içinde bulunulan duruma gönderimde bulunmaktadır. Aslında örneklerde içinde bulunulan durum, daha önceden yaşanmaya başlanmış, yaşanmaya devam eden veya etkisi o anda da devam eden durumdur. Bu nedenle buradaki gönderim için durumsal gönderim de denebilir:

(...) *siz ne akla kulluk edersiniz, hiç kaçkun asker pusu düzmek ne mümkündür, siz dahi küffarın yüzünü görmeden böyle yan çizersiniz, (...)* (GSMBMH, 26).

Dede Korkut oğul Karçar ne kargaşa idersin, getürdüm bu ismarladuğun nesnedür, noldun böyle bunaldun, semüzin al aruğın ko didi. (DK, 128).

Nagah kapudan içerü girdi. Ayuyu gördi, perişan gussalı oturur. Sordı ki niçün böyle gussalısın? (MNT, 234).

3.2. Gönderim değeri açısından şöyle'nin kullanımları

3.2.1. Art gönderim ifade edenler

Aşağıdaki örneklerde *şöyle* sözü art gönderim için kullanılmıştır. Art gönderim ifade eden aşağıdaki örneklerde *şöyle* sözü *öyle* anlamını vermektedir:

(...); *eger ikisi dakı azad eyleseler, her birinün azad eylediği reva olur; niçeme kim red eylemediyse kadı hükmi ile ya terazi ile Züfer kavlında hükm bade'l-kaza nite ise kable'l-kaza dakı şöyledür* (NHT, 86).

Tekur bu yana girü Ahmed'e yürüdi, geldi, hayli ceng ittüler. (...). Bu taraftan Yılan Tekye'sinden olan zaviye kim Baba dirlerdi anda hükm idene İshak dirlerdi, ol dahi kafirlere sulh itti, armağan virecek oldılar, Tekur pes andan Abruşak şehrinde Barsuk'a haber gönderdi, eyitti: "Dört aydur senün için şöyle ittüm, bana kızun vir." didi. (SN-II, 68).

3.2.2. Ön gönderim ifade edenler

Aşağıdaki örneklerde *şöyle* sözü, *kim* bağlacından sonraki bilgiye gönderimde bulunmuştur:

Ahir şöyle oldu kim Babil vilayetinde bir Salih dindar alim kopdı, bir tag içinde savma'a idinüp ibadete meşgul ve halkı din yolına davet küldi. Az zaman içinde çok kişiler uydular. Eyü adı alemlere yayıldı. (MNT, 223).

Çün Şerif ol leşkeri gördi, bir nara radvar şöyle haykırdı kim alem vehme geldi: "İy kavm! Bilün ben Saltuh'am. İy kafirler! Uş yitiştüm." didi. (SN-II, 40).

(...) ve gönlünden *şöyle* tasavvur eyledi kim *yeniçeri ile azab kullarım payidar olursa inşallah bu düşman münhezim olur.* (...). (GSMBMH, 23).

3.3. Gönderim değeri açısından *eyle / öyle*'nin kullanımları

3.3.1. Art gönderim ifade edenler

Aşağıdaki örneklerde *eyle / öyle* sözü metin bağlamında önceki bilgiye gönderimde bulunmuştur:

Halil Paşa eyitti kim, Paşa kardaş, baş gittikde ayak payidar olmaz deyü cevab verdikde, Kasım Paşa eyitti kim, çünkü öyledir beni Rumeli'nden mazul edüp bir gayrıya ihsan eyleyinüz (GSMBMH, 31).

Kanlı Koca aydur: Oğul sen kız istemez-imişsin bir cılasun bahadır ister-imişsin, anun arkasında yiyesin içesin hoş kiçesin. Aydur: beli canum baba eyle isterem, (...) (DK, 185).

Tavşan eyitdi: tedbir oldur ki çun girü tuz yükledüp süre gele, ol yoldagı suya giricek kim ortasına varasın, çökgil. Anaru berü idince tuzun yarısı kalmaz. Birez yükün yiynir. Çun bir iki nevbet eyle idesin deveci dahı yükün yiynilde. (MNT, 255).

3.3.2. Ön gönderim ifade edenler

Aşağıdaki örneklerde ise *eyle / öyle* sözü, *ki / kim* bağlaçlarından sonra gelen yeni bilgiye gönderimde bulunmuştur:

Ol şehirde resm eyleyimiş ki her yıl bir bellü günde bir garib kişi kurban eylerlermiş (MNT, 217).

Öyle umarım ki, biz bu Türk'ü bozup ve akabinde varup Edrene'yi dahı alup zabt ederiz deyü nice nice sözler söyledikden sonra alay düzmeğe başladı (GSMBMH, 59).

Uruz tutsak oldı. Kazanun haberi yok. Eyle sandı kim yağı basıldı (DK, 162).

3.3.3. İçinde bulunulan duruma gönderim

Aşağıdaki örneklerde ise *eyle* sözü içinde bulunulan duruma gönderimde bulunmuştur:

Kan Turalı sagına bakdı kırk yigidin aglar gördi, soluna bakdı eyle gördi (DK, 189).

(...) ol haldeyken nağah eri geldi anları eyle gördi, sorma kim başmakçı hali ne oldı (MNT, 242).

4. Birbirinin yerine kullanılabilimleri açısından

Taradığımız metinlerde *böyle* sözünün anlam bakımından *şöyle* ya da *öyle* anlamıyla kullanımına çok fazla rastlanmazken, *şöyle* sözünün *öyle* anlamıyla kullanımına daha çok rastlanmaktadır. Bu durum, aslında *böyle*, *şöyle* ve *öyle* sözlerindeki görece uzaklığı göstermesi bakımından da önemlidir. *Böyle* ile *şöyle* ve *öyle* sözleri arasındaki görece uzaklık daha belirgindir, ancak *şöyle* ve *eyle / öyle*

arasındaki görece uzaklığın bazı kullanımlarda belirsizleştiği ya da ortadan kalktığı söylenebilir. Bu da *şöyle* ve *eyle* / *öyle*'nin anlam açısından kolaylıkla birbirinin yerine kullanımını sağlayan bir durumdur.

4.1. *Böyle*'nin *şöyle* ve *eyle* / *öyle*'nin yerine kullanımı

Dedem Korkut boy boyladı soy soyladı, bu Oğuz-nameyi düzdi, koşdı böyle [şöyle] *didi. Anlar dahı bu dünyaya geldi kiçdi / Kavran kibi kondı köçdi / Anları dahı ecel aldı yir gizledi / Fani dünya yine kaldı / Gelimli gidimli dünya / Son uçı ölümlü dünya* (DK, 94).

Girü pes ol rahib kağıd yazup Endriyye'de Ahmet'e gönderdi. Pes okıdılar, böyle [şöyle] *yazmış kim: "Ya Ayamuson! Sen n'oldun kim Mesih dinünden döndün, bir adı sanı belürsüz kişiye peygamber diyü ana uydun." didiler.* (SN-II, 51).

Aşağıdaki örnekte ise *böyle* sözü *öyle* anlamıyla kullanılmıştır:

Böyle [öyle] *anlarım ki, eğer Padişah bizi karşılayup ve derbendleri kesecek olursa biz cümlemiz bu kırların içinde elsiz ve ayaksız kötürüm olup kalırız* (GSMBMH, 11).

4.2. *Şöyle*'nin *öyle* yerine kullanımı

Bu yanadın bir canavar gelür, kuyruğı uzun kulakları büyük, gözün bizdin yana dutmuş şöyle [öyle] *gelür ki yil tozına irmez* (MNT, 247).

Depegöz aydur: Şöyle [öyle bir] *çalayım ki künbed-ile tartağan olasın didi* (DK, 213).

Server eyitti: "İy lain! Sana yitecek kuvvetüm vardır. Dahı in-şa-Allah seni ve neslüni şöyle [öyle] *helak idem ki dahı bu mülke kimse hakim olmaya" diyüp yürüdi.* (SN-II, 97).

5. Oluşturdukları kalıp yapılar açısından

Şöyle ve *eyle* / *öyle* sözlerinin *ki* ve *kim* bağlaçlarıyla birliktelik kullanımından *şöyle ki* / *kim*, *eyle ki* / *kim* bağlaçları oluşmuştur. Bu bağlaçlar çoğunlukla cümlenin başında yer almış, önceki cümlede yer alan yargıyı açıklamak, kuvvetlendirmek, abartmak için kullanılmıştır:

Bir gice katı sovak oldı, şöyle kim *dirler taş çatlar.* (MNT, 227).

Cemi küffar ve Müslüman arasına Şerif'ün avazesı yayılmış idi. Şöyle ki *berr ü bahrda adı ve menakıbı söylenürdi* (SN-II, 59)

Kız bir oh ile Kan Turalıyı atdı. Şöyle kim *başında olan bit ayağına indi* (DK, 197).

Tatlu candan ayırsun kadir seni / Eyle kim *men çekerem göz bunını* (DK, 213, 215).

Ayrıca *eyle* sözünün *ol-* fiilinin şart çekiminden oluşmuş biçimiyle birliktelik kullanımından oluşan *eyle olsa* kalıp yapısı da bağlaç işleviyle *öyleyse, o hâlde, öyle olunca, o zaman, o takdirde* anlamıyla kullanılmıştır (Tiken, 2004: 70):

(...) **Eyle olsa** [öyleyse, o zaman] *hanum, Beyreğün kanı kaynadı, edeb-ile yap yap girü döndi* (DK, 122.).

(...) **Eyle olsa** [öyleyse, o hâlde, o zaman] *bu horlığı gündüzüme nice reva görem* (MNT, 241).

“Tiz turun taşra çıkalum izzet idelüm.” *didi. Eyle olsa* [o zaman] *ruhbanlar hiç tunmadılar dahı turdılar taşra geldiler* (SN-II, 36).

6. Söylem belirleyici *böyle, şöyle, eyle / öyle* sözleri Eski Anadolu Türkçesinde de Türkiye Türkçesinde olduğu gibi sözcük türü olarak isim, sıfat ve zarf olarak kullanılmıştır. İncelenen Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde bu sözlerin zarf olarak kullanımı, isim ve sıfat olarak kullanımına nazaran daha fazladır. Bu sözler, Eski Anadolu Türkçesinde özellikle *ki / kim*'li birleşik cümle yapısı içinde sıklıkla zarf işleviyle kullanılmıştır. Bu sözlerin bu yapı içinde sıkça kullanılmasının nedenlerinden biri, özellikle aktarma, açıklama ifadelerinde (...) *böyle, şöyle, eyle / öyle + yüklem + ki / kim + (...)* birleşik cümle kalıbının sağladığı kolaylıktır. Bu cümle yapısıyla anlatımda abartı ve aşırılık işlevi daha kolay sağlandığı için, bu yapılarda bu sözler daha sık kullanılmıştır. Abartı ve aşırılık işlevi için bu yapılarda *şöyle* ve *eyle / öyle* sözlerinin kullanımı daha fazlayken, *böyle* sözünün bu yapı içinde kullanımı daha azdır, bu da *böyle* sözünün anlatıma abartı ve aşırılık katma işlevinin sınırlı olduğu anlamına gelir. Bir başka deyişle yakından uzağa doğru *böyle, şöyle* ve *eyle / öyle* şeklindeki bir sıralamada görece mesafe arttıkça abartı, aşırılık anlamıyla kullanım oranı da artmaktadır.

Bu sözlerin söylem açısından en önemli özelliği, metinselliği sağlayan birer gönderim unsuru olarak kullanılmalardır. Gönderim değeri açısından bu sözler ele alındığında, *böyle*'nin metin bağlamında daha çok eski bilgiye gönderme yaptığı, dolayısıyla da art gönderim için daha yaygın bir kullanıma sahip olduğu; *şöyle*'nin metin bağlamında daha çok sonra verilen bilgilerin yerini tuttuğu, dolayısıyla yeni bilgiye gönderimde bulunduğu, bu bakımdan daha çok ön gönderim için kullanıldığı; *eyle / öyle*'nin de ağırlıklı olarak daha önceki bilgiye gönderimde bulunması bakımından eski bilgiye daha çok gönderimde bulunduğu ve daha çok art gönderim için kullanıldığı görülmektedir. *Böyle* ve *eyle / öyle* sözleri art ve ön gönderim dışında, içinde bulunulan duruma gönderim için de kullanılmıştır.

Anlam açısından birbirlerinin yerine kullanılabilme durumuna göre bakıldığında *şöyle* ile *eyle / öyle* sözleri arasındaki görece mesafenin belirsizliğinden kaynaklanan anlam yakınlığı dolayısıyla birbirinin yerine kullanılabilme durumu daha sık görülürken; *böyle* ile *şöyle* ve *eyle / öyle* sözlerinin birbirinin yerine kullanımıyla çok az karşılaşılmaktadır. Bu da yakından uzağa doğru gidildikçe görece mesafe kavramının belirsiz bir hâl aldığı, uzaktan yakına doğru ise mesafe kavramının belirginleştiğini göstermektedir.

Bu sözlere kalıp yapılar açısından bakıldığında *böyle* sözünün herhangi bir kalıplaşmaya uğramadığı görülmektedir. *Şöyle* ve *eyle / öyle* sözleri ise özellikle *ki / kim*'li birleşik cümle yapılarıyla sıkça kullanımı dolayısıyla *şöyle ki / kim, eyle / ki / kim* şeklinde kalıplaşmış bağlaçları meydana getirmiştir. Ayrıca *eyle olsa* yapısı da bir tür cümle açıcı bağlaç işleviyle kullanılan bir kalıplaşmadır. Bugün bu kalıp yapılar Türkiye Türkçesinde *şöyle ki, öyle ki* ve *öyleyse* biçimlerinde kullanılmaları sürdürmektedir.

KAYNAKÇA:

- GÜNAY, V. Doğan (2002), *Göstergebilim Yazıları*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1992), *Türk Dilinde Edatlar*, Milli eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- ÖZKAN, Mustafa (2009), *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- ÖNER, Özgür (2007), *Türkiye Türkçesi Yazın Dilinde İşaret Zamirlerinin Kullanım Özellikleri*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi.
- SUBAŞI UZUN, Leyla (1995), *Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi-7, Simurg, Ankara.
- TİKEN, Kamil (2004), *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf Fiiller*, TDK Yayınları: 837, Ankara.
- TİMURTAŞ, Faruk K. (1994), *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- TOKLU, M. Osman (2003), *Dilbilime Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- TS: Türkçe Sözlük (2005), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- VARDAR, Berke (1998), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Kitabevi, İstanbul.

TARANAN ESERLER ve KISALTMALARI

- GSMBMH: *Gazavat-ı Sultan Murat Bin Mehmed Han – İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerine Anonim Gazavatname*, Halil İnalçık, Mevlud Oğuz, 1989, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- SN-II: *Saltuk-name –II*, Ebü'l-Hayr-ı Rumi, Haz: Şükrü Halûk Akalın, 1988, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- NHT: *Nazmü'l-Hilâfiyyat Tercümesi*, Haz: Azmi Bilgin, 1996, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 20, Sayı 3, 2011, Sayfa 267-276

MNT: *Marzuban-name Tercümesi*, Sadru'd-din Şeyhoğlu, İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım, Haz: Zeynep Korkmaz, 1973, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

DK: *Dede Korkut Kitabı I Giriş-Metin-Faksimile*, Muharrem Ergin, 1997, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.